

ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ'NİN LÜGAZLARI

Kaya TÜRKAY

Lügaz bir tür manzum bilmecedir. Muammaya benzer, çünkü lügazdada herhangi bir nesne ya da varlığın özelliklerinden söz edildikten sonra, okuyucudan onun ne olduğunun bilinmesi istenir. Genellikle "kıt'a" ya da "kıt'a-i kebire" biçiminde düzenlenir. Kimi zaman küçük bir mesnevi biçiminde de yazıldığı olur. Aruzun daha çok *fâ'ilâtün fâ'ilatün fâ'ilün* kalıbıyla kurulur. Muammalar gibi, divanların sonunda yer alır. İran edebiyatına Arap edebiyatından geçen lügazlar, XV. yüzyıldan sonra Türk edebiyatlarında da görülmeye başlamıştır. Lügazları halk edebiyatının bilmecelerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri de lügazlarda yazarın belli olmasıdır¹. Söz oyunlarında ustalık gözeten divan şairlerinden birçoğu lügaz yazmıştır.

Muammaya düşkünlük gösteren Çağatay şairleri lügazla da ilgilenmişlerdir. Bu şairlerden biri de Nevâyî'dir. Nevâyî, yazdığı on lügazı üçüncü divanının (*Bedâyi'u'l vasa'at*) sonuna koymuştur. *Bedâyi'u'l vasa'at*'taki bu lügazlar, üç önemli külliyat nüshasında şu sayfalarda bulunmaktadır: Topkapı nüshasında (Topkapı Müzesi, Revân Kütüphanesi, no: 808): 595-596a, Fâtih nüshasında (Süleymaniye Kütüphanesi, Fâtih bölümü, no: 4056): 582a-582b, Paris nüshasında (Paris Bibliothèque Nationale Suppl. no: 316-317): 201b-202a².

¹ Dr. İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçay Yay.: 54, 1989, s. 317; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay.: 517, Ankara 1983, s. 490; Y. Doç. Dr. Mehmet Arslan, "Muamma Geleneği ve Cem Sultan'ın Bazı Muammalarının Çözümü", *Yedi İklim Dergisi*, sayı: 24, Eylül 1972, İstanbul, s. 26-27.

² Ağâh Sırrı Levend, "Türkiye Kitaplıklarında Neva'î Yazmaları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1958*, s. 130-146.

Lügazlar, ayrı divan nüshası olan Ayasofya nüshasında ise (Beyazıt Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, no: 3980): 181b-182b sayfaları arasında yer almıştır. Ancak, bu güzel nüshada üç lügaz (enâr, bil ve yumurtka) eksiktir. Bundan dolayı, yazımıza eklenen metin Topkapı/Revan nüshasından verilmiştir.

Lügazlara külliyat nüshalarında başlık konmuşken, ayrı divan nüshasında bu başlıklar yazılmamış, lügazların neye ait oldukları belirtilmemiştir.

LÜĞAZLAR

I

KALEM

. . . . / / . . .

- 1 Ni lülidür ki çün hengâme tutsa
 ademi baştın ılıp tartar nevâ zîr

Başın kiskendin artıp aña taħrîk
 Tilin yargandın olup aña taħrîr

- 3 ara suĝa başın yüz ĝavta birse
 Tolar aĝzı vü bolmas lik dem-ĝîr

Kirâmü'l-kâtibîn ılıp şebt
 İl itkendin yaman yaħşımı bir bir

Velî 'aşık bile mecnûn iş ige
 azâ yitkürmey andın renc ü teşvîr

- 6 Bi-ħamdi'llâh ki allımda ezeldin
 Cünûn ü 'ışık yazdı kilik-i tadîr

2

TENGE

. . . . / / . . .

- 1 Ni řuħ irür ki ulus könlî içre sevdâsı
 Anıñ yüzideki hařlar kibi muħarrerdür
 Kümüş durur teni vü kıymeti anıng lîkin
 On ikki öz teni dik vech ile muħarrerdür

- 3 İş ide ol on iki her birisidür dînâr
Ki 'adl sikkesin yüzleride zîverdür
- Meger ki añladı ħumsu'l-mübârek esrârın
Ki sanı bu 'aded olmuş egerçi yüz merdür
- 5 Gedâga ħumsıdın er saltanat durur ni 'adab
Kaçan ki biglik anıñ rub'ıdın müyesserdür

3

İGNE

- . . . / - . . . / - . . . / - . .

- 1 Kaıysı 'ayyâr irkin ol kim naķb urar şüretde bar
Bir sinân yañlıg ayağdın baş katıklıkdın deni
- Nâzenînlerniñ libâsı niçe kim sengîn irtür
Târ u pûdı közleridin içkeri kirmek feni
- 3 Perde-i 'işmetde her gül-ruĥ ki ursun lâf-ı zühd
Köñlekiniñ derz-i derzi içre körmüşlerdir anı
- Bu şıfat kim taptı ol 'ayyârlıķ ser-riştesin
Tañ imestür ger atn koyğaylar anıñ sūzeni

4

MİKRAZ

. . . . / / (- -)

- 1 Ni kuşlar irkin alar kim birer durur kanatı
Kanatınıñ uçıda her birisige minķâr
- Birer ayağları hem bar u turferak bu kim
Ayağ uçıda birer köz hem ittiler izhâr
- 3 Kaçan ayağların almaşturlar ol sâ'at
Kanat urarğa bolurlar tuyūr tayyâr
- Kanat köp urmaķ ile bir karı uçarları yok
Uçarda gerçi karıdur alarğa istizhâr

Kaya TÜRKAY

5

OK

. . . - / . . . - / . . . -

- 1 Ni kuş durur ki uçar üç kanat bile likin
Eger konar hem açukdur kanatları barı
Kanatı sarıdur ağzı velik dāyim açuk
Bu turferak ki bolur kıyruğıda minkārı
- 3 İrür anıñ kibi tüz köñli āşıyānıda oq
Sipihri ca'besidin isteseñ nümū-dārī

6

ENĀR

. . . - / . . . - / . . . -

- 1 Ni micmerdür tola aḥker veli ol micmer endāmı
İrür sun' ilgidin dāhī müseddēs geh müsemma hem
Çıkar revzēdin aḥker dūdı vü bu turfe kim anıñ
Otğa dūd yokdur micmeriğa belki revzem hem
- 3 Ot u micmer dime bar ol şādef kim dürlerin anıñ
İvürdi kaḅa devrān-ı müş'ābid çerḅ-i pür-fen hem
Eger bu nev'imes bes ni üçün barmaḅ küçi birle
Büşer cismi aḅar kaḅı aña mecrūḅ olup ten hem
- 5 Niçe kim ḅab'ı nārīdür velikin mi'de nārīga
Birür teskīn munuñ nef'in tapıp min vāḅı'ā min hem

7

BİL

. . . - / . . . - / . . . - / . . . -

- 1 Ni nev' peyker-i kānīdür ol uzun tillik
Ki ağzığa kaḅılur bir uzun yıḅaḅ muḅkem
Munuñ dik ağzını muḅkem kılp imes mümkün
Ki uzun tilidin hiç nev' kılgay kem

- 3 Tiperler ança ki maqđür irür velikin ol
Bu tipmek ile katık yirni çäk iter her dem
Bu nev'yir yara almas cihânda ol kişi kim
Yok irse bilide küç ger anı digil Rüstem

8

YUMURTQA

- - . / . - . - / . - - - / . -

- 1 Ol hoqqa-i 'ac kim kılurlar gül-fâm
Kim cevfi penir ü meskedin toldı tamâm
2 Kim anı uruşturmağıdın ister kâm
Nâ-kâm uşatkusıdur anı nâ-kâm

9

PĀKĪ

. - - - / . - - - / . - -

- 1 Ni cāhildür ki iyler nācahın tiz
Özi birle durur likin maşafi
Meger Behrām-ı Çubin neslidindür
Ki ahvālide zāhirdür hilafi
3 Revāndur tigi il başıda dāyim
Velī öz köksidür anıñ gılafi
Bu hāletqa tanuğdur il başınıñ
Şafası dağı öz köksi şikafi
5 Çü min kıldım 'ıyān pākī nişanın
Kirek kim tapqay imdi tab'-ı şafi

10

PERVĀNE

- - . / . - - . / . -

- 1 Ol kuş ki ta'aşşuk durur endişe aña
Bir nahlığa kim şāmdadur bişe aña
2 Şāhî uçıdın 'ıyān bolup rişe aña
Gül açmaq uşol rişesidin pişe aña

DİZİN

- '*āc* A. fildişi 8/1
'*acab* A. acayip, tuhaf, garip, şaşılma 2/5
açuk açık 5/2
-dur 5/1
açmak (çiçek) açmak 10/2
'*aded* A. sayı 2/4
'*adl* A. adalet, doğruluk 2/3
ağız ağzı
-ı 3/2, 5/2
-ığa 7/1
-ını 4/2
aḥker F. ateş kuru 6/1
aḥvāl A. tavır, davranış
-ide 9/2
aḳ- akmak
-ar 6/4
al- almak
-mas 7/4
alar onlar 4/1
-ğa 4/4
al (1) alın
-ımda 1/6
almaştır- değiştirmek
-urlar 4/3
aña ona 2/1, 2/2, 6/4, 10/1, 10/2
ança o kadar ki, öyle ki 7/3
andın ondan 1/4, 1/5
anı onu 3/3, 7/4, 8/2
anıñ onun 2/1, 2/2, 2/5, 3/4, 5/3, 6/2, 6/3, 9/3
añla- anlamak
-dı 2/4
art- artmak
-ıp 2/1
'*āşık* A. aşık, tutkun 1/5
āşıyān F. ev, yuva
-ıda 5/3
at ad
-ın 3/4
ayağ ayak
-dın 3/1
-ları 4/2
-ların 4/3
ayağ uçı ayak ucu
-da 4/2
'*ayyār* A. aldatıcı, hileci; çevik 3/1
'*ayyārлық* A. T. hünerlik, beceriklilik 3/4
bar var, mevcut
-dır 3/1, 4/2, 6/3
barı hep, hepsi, tamamı 5/1
barmaq parmak
b. küçi 6/4
baş baş 3/1
-ıda 9/3
-ın 2/1, 3/1
-ınıñ 9/4
-tın 1/2
Behrām-ı Çubin F. Nuşirevan'ın oğlu
Hürmüz'ün veziri 9/2
bes F. yeter, yetişir, kâfi 6/4
biglik beylik, sultanlık 2/5
Bî-ḥamdi'illāh A. "Allah'a şükürler olsun." 1/6
bil bel (alet) 7/1
bil bel (vücut bölümü)
-de 7/4
bile ile, birlikte 1/5, 5/1
bir bir 3/1, 4/4, 7/1, 10/1
bir bir bir bir, birer birer 1/4
birer birer 4/2
b. durur 4/1
birle ile, birlikte 6/4, 9/1

- bîşe* F. orman, meşelik 10/1
bol- olmak
 -ur 5/2
bu bu 2/4, 3/4, 4/2, 5/2, 6/2, 6/4, 7/3, 7/4, 9/4
büş- incinmek, zedelenmek
 -er 6/4
ca'be A. ok kuburu, sadak
 -sidin 5/3
câhil A. cahil, bilgisiz, toy, genç
 -dür 9/1
cevf A. boşluk, oyuk
 -i 8/2
cihân F. cihan, dünya
 -da 7/4
cism A. beden, vücut
 -i 6/4
cünûn A. (aşk yüzünden) çılgınlık, delilik 1/6
çäk it- F. T. yarmak
 -er 7/3
çerh F. dünya, gök, felek 6/3
çık- çıkmak
 -ar 6/2
çü F. -dığı zaman, ne zaman ki, mademki 9/5
çün F. -dığı zaman, -diğında 1/1
dağı dahi, bile 9/4
dâyim (A. dâ'im) daima, her zaman 5/2, 9/3
dem-gîr bol- F. T. susmak
 -mas 3/2
derz A. dikiş yivi, teyel
 d. -i derzi 3/3
derzi A. teyel yapan, terzi 3/3
devrân A. devir, zaman; felek 6/3
di- demek, söylemek
 -gil 7/4
 -me 6/3
dik gibi 2/2, 7/2
dînâr A. altın para, akçe 2/3
dûd F. duman
 -ı 6/2
dür (r) A. inci
 -lerin 6/3
eger F. eğer, -sa 5/1, 6/4
egerçi F. her ne kadar, ise de 2/4
enâr F. nar 6/1
endâm F. beden, biçim
 -ı 6/1
endîşe A. kaygı, korku, kuşku 10/1
er F. eğer 2/5
esrâr A. sırlar, gizler
 -ın 2/4
ezel A. ezel, önceasizlik
 -dın 1/6
fen(n) A. sanat, hüner, beceri
 -i 3/2
gâhî... geh F. bazen bazen de 6/1
ğavta A. (suya, sıvıya) dalma, dalıp çıkma, batma
 ğ. birse 1/3
gedâ F. dilenci, yoksul
 -ğa 2/5
ger F. eşer 3/4, 7/4
gerçi F. gerçi, her ne kadar 4/4
ğılâf A. kın
 -ı 9/3
gül F. gül 10/2
gül-fâm F. gül renkli, kızıl 8/1
gül-ruh F. gül yanaklı 3/3
hâlet A. hal, durum, suret, keyfiyet
 -ka 9/4
haţ(t) A. çizgi, yazı
 -lar 2/1
hem F. hem, aynı zamanda, da/de 5/1, 6/1, 6/2, 6/3, 6/4, 6/5
hem...hem F. hem...hem 4/2
hengâme tut- F. T. eğlenmek, neşelenmek
 -sa 1/1

<i>her</i> her 3/3	-ide 2/3
<i>her birisi</i> F. T. her birisi	-ige 1/5
-dür 2/3	<i>it-</i> etmek, yapmak
-ge 4/1	-kendin 1/4
<i>her dem</i> F. her an, her zaman 7/3	<i>ivür-</i> çevirmek, dönüştürmek
<i>hiç</i> F. hiç, hiçbir 7/2	-di 6/3
<i>hilâf</i> A. zıt, aykırı; yalan	<i>izhâr it-</i> A. T. göstermek
-1 9/2	-tiler 4/2
<i>hokka</i> A. küçük mücevher kutusu 8/1	<i>kaçan</i> ne zaman, ne vakit, -dığıında 4/3
<i>hum s</i> A. beşte bir; İslam dinine	<i>kaçan ki</i> nasıl ki, ne zaman ki 2/5
girmeyenlerden alınan dini	<i>kadem kııl-</i> A. T. yürümek
vergi 2/4	-ıp 1/1
-ıdın 2/5	<i>kağıl-</i> takılmak
'ışk A. aşk 1/6	-ur 7/1
'ıyân bol- A. T. belirlemek, görünmek	<i>kalem</i> A. kalem, kamyş kalem 1/1
-up 10/2	<i>kām</i> F. arzu, istek, amaç 8/2
'ıyân kııl- A. T. açıklamak	<i>kan</i> kan
-dım 9/5	-ğa 6/3
<i>i-</i> olmak	-1 6/4
-mestür 3/4	<i>kanat</i> kanat 5/1
<i>iç</i> iç	-1 4/1, 5/2
-keri içeri 3/2	-ınıñ 4/1
<i>içre</i> içinde 2/1, 3/3	-ları 5/1
<i>igne</i> iğne 3/1	<i>k. ur-</i> kanat vurmak/çırpmak 4/4
<i>il</i> insan, halk 1/4, 9/3, 9/4	-urğa bolurlar kanat vurmaya
<i>il(i)g</i> el	başlarlar 4/3
-idin 6/1	<i>kānī</i> A. kinaye söyleyen, dokunaklı
<i>ile</i> ile, birlikte, beraber 2/2, 4/4, 7/3	/iğneli konuşan
<i>imdi</i> şimdi 9/5	-dür 7/1
<i>imes</i> değil(dır) 6/4, 7/2	<i>kara</i> kara, siyah
<i>ir-</i> olmak, imek	k. su mürekkep 3/1
-ür 3/2, 5/3	<i>karı</i> karış, kulaç 4/4
<i>irkin</i> acaba, belki 3/1, 4/1	-dur 4/4
'işmet A. iffetlik, temizlik, günahsızlık	<i>katık</i> katı, sert 7/3
-de 3/3	<i>katıklık</i> sertlik, sağlamlık
<i>iste-</i> istemek	-dın 3/1
-señ 5/3	<i>kaysı</i> hangi 3/1
<i>istizhâr</i> A. yardım etme, yardımcı	<i>kazâ</i> A. Tanrı yazgısı; hüküm, yargı
olma; yardım eden 4/4	1/5
<i>iş</i> iş	<i>kem</i> F. kötü, fena; eksik 7/2

kıl- kılmak, yapmak, etmek

-ğay 7/2

-urlar 8/1

kıymet A. kıymet, değer, paha

-i 2/2

ki F. ki (bağlaç, bağlama edatı) 3/3, 5/2, 7/3, 10/1

ki F. ki (ilgi zamiri) 5/1, 7/1, 7/2, 9/1, 9/2

kibi gibi 2/1, 5/3

kilk F. kalem 1/6

kim ki (bağlaç) 3/2, 4/2, 6/2, 8/1, 9/5, 10/1

kim ki (ilgi zamiri) 3/1, 3/4, 4/1, 6/3, 6/5, 7/4, 8/1, 8/2

kirāmü'l-kātibîn A. yazıcı melekler 1/4

kirek gerek 9/5

kirmek girmek 3/2

kis- kesmek

-kendin 2/1

kişi kişi, insan 7/4

koy- koymak, takmak

-ğaylar 3/4

köñlek gömlek

-iniñ 3/3

köñül gönül, yürek

-i 2/1, 5/3

kög(ü)s göğüs

-i 9/4

-idür 9/3

köp pek, çok 4/4

kör- görmek

-mişler 3/3

köz göz 4/2

-leridin 3/2

kuş kuş 10/1

k. durur 5/1

-lar 4/1

kuyruğ kuyruk

-ıda 5/2

küç güç, kuvvet 7/4

-i 6/4

kümüş gümüş; ak, duru, beyaz

k. durur 2/2

lāf A. söz, beyan

1. -ı zühd 3/3

libās A. elbise, giysi

-ı 3/2

līk A. lakin, fakat 1/3

līkin F. laken, ancak 2/2, 5/1, 9/1

lūlī F. baştan çıkarıcı, şuh; raks eden

-dür 1/4

mağdūr A. elden gelen, yapılabilen

m. irür 7/3

maşāfi A. asker, savaşçı

m. durur 9/1

mecnūn A. delicesine aşık, deli divane

1/5

mecrūh ol- A. T. yaralanmak

-up 6/4

meger F. meğer, oysa ki 9/2

meger ki F. meğer ki 2/4

mer A. elli

-dür 2/4

meske A. tereyağı

-din 8/1

micmer A. tütsü kabı

-dür 6/1

-ığa 6/2

mi'de A. mide 6/5

m. nārı A. mide yanması

-ığa 6/5

mikrāz A. makas 4/1

min ben 6/5, 9/5

minḳār A. gaga 4/1

-ı 5/2

mu bu

-nuñ 6/5, 7/2

muḥarrer A. yazılmış, yazılı

-dür 2/1

muḥkem A. sağlam, güçlü 7/1

- m. kıl- A. T. sağlamlaştır-
mak, güçlendirmek
-ıp 7/2
- mukarrer* A. kararlaştırılmış, karara
bağlanmış, hazır
-dür 2/2
- mübârek* A. kutlu, uğurlu, kutsal 2/4
- mümkün* A. mümkün, olabilir
m. imes mümkün değil,
olamaz 7/2
- müseddes* A. altı parçalı / bölümlü 6/1
- müsemmen* A. sekiz parçalı / bölümlü
6/1
- müş'abid* A. hokkabaz, gözbağcı 6/3
- müyesser* A. kolaylıkla olan, mümkün
-dür 2/5
- nācaḥ* F. balta, nacak, kargı
-ın 9/1
- naḥl* A. hurma ağacı, gelin odasına
konan gümüş ve mumdan süs
ağacı
-da 10/1
- nā-kām* F. çaresiz 8/2
- naḳb ur-* A. T. delmek
-ar 3/1
- nāzenin* F. cilveli, çok nazlı
-lerniñ 3/2
- nārī* A. ateşli, sıcak
-dür 6/5
- nef'* A. yarar
-in 6/5
- nesl* A. soy, sülale
-idindür 9/2
- nev'* A. çeşit, tür, cins 7/1, 7/2, 7/4
n. imes 6/4
- nevā tart-* F. T. şarkı / ezgi söylemek,
şarkı tutturmak
-ar 1/2
- ni ne* 1/1, 2/1, 2/5, 4/1, 5/1, 6/1, 9/1
- niçe* nasıl, her ne kadar 3/2, 6/5
- ni için* niçin 6/4
- nişān* F. belirti, alamet
-ın 9/5
- nümū-dārī* F. bir örnek / nümune 5/3
- oḳ* pekiştirme edatı (da/de, bile...) 5/3
- oḳ ok* 5/1
- ot* ateş 6/2, 6/3
- ol o* 2/3, 3/1, 3/4, 4/3, 6/1, 6/3, 7/1,
7/2, 7/3, 7/4, 8/1, 10/1
- ol-* olmak
-mış 2/4
-ur 2/2
- on ik(k)i* on iki 2/2, 2/3
- öz öz*, kendi 2/2, 9/3, 9/4
-i 9/1
- pākī* F. temizlik, arılık; ustura 9/1, 9/5
- penīr* F. peynir 8/1
- perde* F. örtü, perde
p. -i 'işmet 3/3
- pervāne* F. ışık kelebeği 10/1
- peyker* F. yüz, çehre; şekil 7/1
- pīşe* F. iş, sanat, âdet 10/2
- pūd* F. argaç, dokumada enlemesine
atılan atkı
-ı 3/2
- pür-fen* F. hünerli, becerikli; hileci 6/3
- renc* F. sıkıntı, eziyet 1/5
- revān* F. yürüyen, giden
-dur 9/3
- revzen* F. delik, baca, pencere 6/2
-din 6/2
- rīşe* F. saçak, püskül, kök saçağı 10/2
-sidin 10/2
- rub'* A. dörtte bir, çeyrek
-ıdın 2/5
- Rüstem* F. yiğitliği ve cesaretiyle
efsaneleşen İranlı pehlivan ve
savaşçı, Rüstem-i Zal 7/4
- sā'at* A. saat 4/3
- şadef* A. sedef, inci kabuğu 6/3
- şafā* A. sağlık, temizlik
-sı 9/4

- şâfi* A. temiz
tab-ı s. 9/5
- salṭanat* A. sultanlık, beylik, zenginlik
s. durur 2/5
- san* sayı
-ı 2/4
- sarı* taraf, tarafına, -e doğru
-dur 5/2
- sebt kıl-* A. T. yazmak, kaydetmek
-ıp 1/4
- ser-riṭte* F. ipucu, dayanak
-sin 3/4
- sengīn* F. ağır, pahalı, kıymetli 3/2
- sevdā* A. sevgi, aşk, tutku
-sı 2/1
- şıfat* A. nitelik, tarz, şekil 3/4
- sikke* A. para üzerine vurulan damga,
nakış; para
-sidin 2/3
- sinān* A. mızrak ucu 3/1
- sipihr* F. gök, gökyüzü; talih 5/3
- su* su
-ğa 3/1
- sun'* A. yaratış, kudret 6/1
- sūret* A. biçim, görünüş
-de 3/1
- sūzenī* F. ince iğne işi / nakışı 3/4
- şāḥ* F. dal
-î 10/2
- şām* A. akşam, gece
-dadur 10/1
- şikāf* F. yarık
-ı 9/4
- şūḥ* A. şen, oynak
ş. irür 2/1
- ta'aşşuk* A. âşık olma, sevdalanma
t. durur 10/1
- tab'* A. huy, tabiat 9/5
-ı 6/5
- t. -ı şâfi A. temiz yaradılışlı /
huylu 9/5
- taḥrīk* A. kışkırtma, azdırma 1/2
- taḥrīr* A. yazma 2/2
- taḥdīr* A. kader 1/6
- tamām* A. tamam, eksiksiz 8/1
- tañ* şaşma, hayret
t. imestür şaşkırtıcı değildir
3/4
- tanuğ* tanık, şahit
-dur 9/4
- tap-* bulmak, görmek
-ıp min 6/5
-kay kerek 9/5
-tı 3/4
- tar* F. ip 3/2
- tayyār* A. uçucu, uçan 4/3
- ten* ten, beden 6/4
-i 2/2, 3/1
- tenge* para, pul para 2/1
- teskīn bir-* A. T. dindirmek,
rahatlamak, yatıştırmak
-ür 6/5
- teşvīr* A. sıkılma, utanma 1/5
- tīg* kılıç
-ı 9/3
- til* dil (organ)
-idin 7/2
-in 2/2
- tip-* tepmek, topuklamak
-erler 7/3
- tipmek* tepmek 7/3
- tiz iyle-* F. T. bilemek
-r 9/1
- tol-* dolmak
-a 6/1
-ar 3/2
-dı 8/1
- ṭurfe* A. garip, tuhaf, şaşılmalı (şey) 6/2
-rak A. T. daha garip, daha /
çok tuhaf 4/2, 5/2

ıyūr A. kuşlar 4/3
tüz düz, doğru; eşit 5/3
uü F. ve (bağlama edatı) 1/5, 3/2, 4/2,
 6/3, 8/1
uç uç
 -ıda 4/1
 -ıdın 10/2
uç- uçmak
 -ar 5/1
 -arda 4/4
 -arları 4/4
ulus halk 2/1
ur- vurmak, çarpmak
 -sun 3/3
uruşturmağ vuruşturmak, tokuşturmak
 -ıdın 8/2
uşat- kırmak
 -ğusıdur kıracaktır 8/2
uşol o, işbu 10/2
uzun uzun 7/1, 7/2
uzun tillik uzun dilli, geveze 7/1
üç üç 5/1
vāki 'ā A. gerçekten 6/5
vech A. yüz; bedel, para 2/2
velī F. ancak, ama 1/5, 6/1, 9/3
velik F. ve lakin, ancak, ama 5/2
velikin F. lakin, ancak, ne var ki 6/5,
 7/3

vü F. ve (bağlama edatı) 1/3, 2/2, 6/2
yaḥşi iyi
 -nı 1/4
yaman kötü 1/4
yañlıg gibi 3/1
yar- yarmak, kesmek
 -ğandın 2/2
yara yara 7/4
yaz- yazmak
 -dı 1/6
yığaç ağaç, sopa 7/1
yir yer
 -ni 7/3
yitkür- yetiştirmek, ulaştırmak
 -mey 1/5
yok yok 4/4
 -dur 6/2
 y. irse 7/4
yumurtka yumurta 8/1
yüz yüz, çehre
 -ideki 2/1
 -leride 2/3
yüz yüz (sayı) 2/4, 3/1
zāhir A. açık, belli
 -dür 9/2
zır A. en ince ses 1/2